

Lokale Allianties

*Financieel veilig
ouder worden*

**Lokale Allianties
Financieel veilig ouder
worden**

Lokale Allianties Financieel veilig ouder worden

De kernfuncties van een lokale alliantie

Auteurs

Frank Kriek
Stella Balikci

Amsterdam, 1 juli 2019
Publicatienr. 18052

© 2019 Regioplan, in opdracht van het ministerie van VWS

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

1 Inleiding	1
2 De kernfuncties van een Lokale Alliantie	4
3 Wat merkt de burger er van	15

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Inleiding

1

1 Inleiding

Met het actieplan 'Ouderen in veilige handen' dat in 2011 van start ging en in 2018 is afgerond, is op instigatie van het ministerie van VWS aandacht gegeven aan het voorkomen en aanpakken van ouderen-mishandeling als een van de verschijningsvormen van huiselijk geweld. Een van de actielijnen richtte zich op de aanpak van financieel misbruik, een veelvoorkomende maar nog onderbelichte verschijningsvorm van ouderenmishandeling.

In de periode 2013-2015 is door middel van pilots ervaring opgedaan met het aanpakken en voorkomen van financieel misbruik. In 2015 is de Brede Alliantie Financieel Veilig Ouder Worden opgericht met als doel een integrale aanpak van financieel misbruik te realiseren, waarin zowel aandacht is voor voorlichting en preventie als voor het signaleren, melden en stoppen van financieel misbruik. In deze Brede Alliantie werkten en werken nog steeds landelijke partijen uit de private sector samen met partijen uit de publieke sector. Onder meer banken, notarissen, gemeenten, ouderenbonden en Veilig Thuis hebben de handen ineengeslagen vanuit het besef dat informatie-uitwisseling en samenwerking een belangrijke voorwaarde is voor een succesvolle preventie en aanpak van financieel misbruik. Het samenvoegen en combineren van de expertises van elk van deze partijen biedt meerwaarde. Het (potentiële) bereik onder de doelgroep ouderen kan daarmee worden vergroot en door kennis te (kunnen) combineren worden professionals bewust van risico's, zodat zij de ouderen kunnen motiveren om preventieve maatregelen te treffen. Daarnaast kan eerder en beter gesignaleerd worden en dus idealiter ook eerder worden geïntervenieerd bij (een vermoeden van) misbruik.

Naast de Brede Alliantie die op landelijk niveau opereert, zijn ook op lokaal niveau allianties opgericht die tot doel hebben financieel misbruik van ouderen tegen te gaan. Het concept 'Lokale Allianties' is vanaf 2015 in steeds meer gebieden toegepast met als gevolg dat er eind 2017 meer dan twintig Lokale Allianties zijn opgericht.

Lokale Allianties zijn opgezet als informele netwerken en dus niet vastgelegd in een voorgeprogrammeerde, uniforme organisatiestructuur. Zij hebben veelal geen juridische status en kenmerken zich door een open, informele samenwerkingscultuur.¹ De samenwerking is dus niet verplicht, maar ook niet vrijblijvend. De gedeelde missie/ambitie, namelijk financieel misbruik van ouderen voorkomen en stoppen, is hetgeen partijen bindt en verbindt.

Het ministerie van VWS heeft medio 2017 het initiatief van de Lokale Allianties omarmd en een programma geïnitieerd dat tot doel heeft een landelijk dekkend netwerk van Lokale Allianties op te richten en deze allianties een plaats te geven in de lokale en regionale (gemeentelijke) aanpak van financieel misbruik van ouderen als onderdeel van de aanpak van ouderenmishandeling/huiselijk geweld. Inmiddels zijn er (medio mei 2019) 62 lokale allianties actief en melden zich nog steeds nieuwe initiatiefnemers die een Lokale Alliantie willen starten.

Een onderdeel van dit programma is een onderzoek naar de opzet en het functioneren van de Lokale Allianties. RegioPlan heeft voor het ministerie van VWS hiernaar een onderzoek uitgevoerd. In deze rapportage bevinden zich de resultaten van dit onderzoek. Het onderzoek bestaat uit:

1. Een planevaluatie: wat zijn idealiter de functies van een Lokale Alliantie, hoe kan het werken?
2. Een procesevaluatie: hoe werken ze in de praktijk?
3. Een effectevaluatie: welke resultaten hebben de lokale allianties geboekt in de afgelopen jaren?

De planevaluatie is uitgevoerd door in gesprekken met de initiatiefnemers van de lokale allianties en de eerste opgezette lokale allianties de (mogelijke) functies van een lokale allianties te benoemen en nader te omschrijven. Deze functies zijn getoetst in de procesevaluatie waar in totaal 31 lokale allianties voor zijn benaderd en 16 allianties aan hebben meegewerkt. In de effectevaluatie zijn resultaten van de lokale allianties bevraagd aan de hand van de vijf kernfuncties van een lokale alliantie. In totaal zijn 32 vragenlijsten uitgestuurd en 25 ingevuld teruggezonden. De beleidsfunctie is bij de effectmeting niet uitgevraagd omdat deze functie een afgeleide functie is en zich nog nader dient uit te kristalliseren om uiteindelijk goed gemeten te kunnen worden.

In dit rapport wordt per kernfunctie beschreven hoe de lokale allianties medio mei 2019 in de praktijk functioneren en welke resultaten zij hebben geboekt. Het levert een bont en veelkleurig, geschakeerd beeld op met als grootste gemene deler dat alle lokale allianties de vijf kernfuncties herkennen en ook in de praktijk, zij het op verschillende manieren, invullen en daarmee ook resultaten boeken die een belangrijke bijdrage leveren aan de bestrijding van financieel misbruik van ouderen.

De rode draad van dit rapport is dat de lokale allianties een belangrijke meerwaarde kunnen bieden in het voorkomen en tijdig signaleren van financieel misbruik; preventie dus, niet alleen met betrekking tot financieel misbruik van ouderen, maar van iedereen die daar slachtoffer van dreigt te worden of al reeds is, ongeacht zijn of haar leeftijd. Met de lokale allianties krijgen de publieke partijen, de meldcode plichtige professionals, inclusief de hulpverleners die geacht worden financieel misbruik aan te pakken, er letterlijk duizenden private partijen bij die meekijken en meeluisteren en signalen kunnen oppakken die de publieke partijen per definitie niet kunnen oppakken. Het preventieve netwerk krijgt daarmee een veel groter bereik wat substantieel kan bijdrage aan het verkleinen van de kans dat men slachtoffer wordt van financieel misbruik. Dat netwerk kan ook voor andere maatschappelijke thema's ingezet worden, bijvoorbeeld ten behoeve van het actieprogramma 'Eén tegen eenzaamheid'. Ook hier kunnen met de specifieke expertise van de alliantiepartners met name preventieve activiteiten worden opgezet en kan zodoende een bijdrage worden geleverd aan het voorkomen van eenzaamheid.

Het derde hoofdstuk bevat de weerslag van een PowerPointpresentatie waarin puntsgewijs is aangegeven wat de meerwaarde van een lokale alliantie kan zijn voor burgers die dreigen slachtoffer te worden van financieel misbruik of dat al reeds zijn.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

De kernfuncties van een Lokale Alliantie

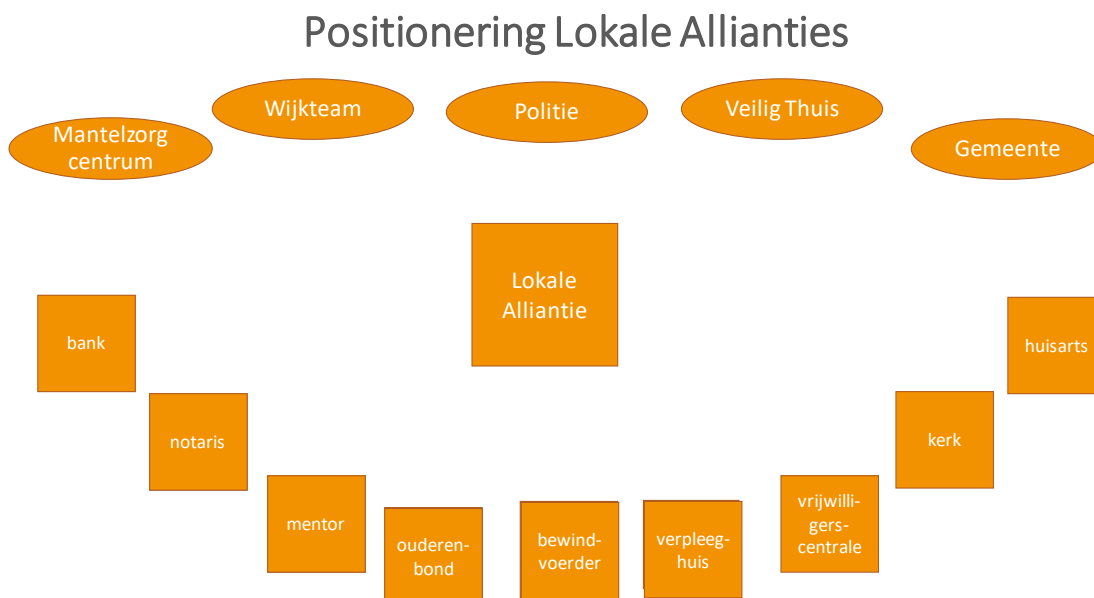
2 De kernfuncties van een Lokale Alliantie

Het merendeel van de lokale allianties is medio mei 2019 ongeveer 1 jaar werkzaam. De meesten (11) zijn gestart in 2018. Vijf zijn gestart in 2016, vier in 2017 en in 2019 zijn er vijf bijgekomen.

1. Positionering en doelgroepen lokale allianties

Om een beter beeld te verschaffen van de lokale allianties en hun doelgroepen wordt eerst een beschrijving gegeven van de positionering van de lokale allianties in een netwerk van partijen.

Als we de Lokale Alliantie positioneren in een netwerk van partijen die zich op lokaal en regionaal niveau bezighouden met de preventie en aanpak van huiselijk geweld/ouderemishandeling/financieel misbruik, dan ontstaat een volgende beeld:

Dit beeld wordt in de praktijk ook bevestigd door de lokale allianties die hebben deelgenomen aan de proces- en effectmeting. Alle in bovenstaande figuur genoemde partijen zijn vertegenwoordigd in de lokale allianties, uiteraard in wisselende samenstelling. De allianties tonen een divers beeld als het gaat om de samenstelling van de zogenaamde kopgroep, de partijen die de alliantie trekken. Alle lokale allianties werken met een kopgroep (de trekkers). Het gemiddelde ligt op negen koppartners per alliantie. Het minimale aantal koppartners is vier en dit aantal is tevens vier keer genoemd. Eén alliantie heeft aangegeven twintig koppartners te hebben. Ook hebben de meeste allianties aangegeven naast de koppartners ook zogenaamde schilpartners te hebben. Schilpartners functioneren niet als trekker van een lokale alliantie, maar hebben zich gecommitteerd aan de missie van de lokale allianties in de zin dat zij alert zijn op signalen van financieel misbruik en als zij dergelijke signalen ontvangen, deze ook inbrengen. Schilpartners zijn daarnaast ook doorgaans aanwezig als er voorlichtingsbijeenkomsten worden georganiseerd vanuit de lokale alliantie. Het gemiddelde aantal schilpartners per allianties is elf. Vijf allianties geven aan meer dan twintig schilpartners te hebben. Het maximale aantal schilpartners is 35.

De partners bestaan uit zowel publieke als private partijen. Bij een aantal allianties wordt Veilig Thuis als één van de trekkers/deelnemer aan de kopgroep expliciet genoemd. Gemeenten en lokale welzijnspartijen zijn genoemd als voorbeelden van publieke partijen. Banken en notarissen zijn in alle lokale allianties vertegenwoordigd. Het mantelzorgcentrum is minder vaak vertegenwoordigd en van één alliantie is bekend dat de politie wel is uitgenodigd om deel uit te maken van die alliantie, maar daar niet op is ingegaan. De publiek-private samenstelling van de lokale allianties wordt ook expliciet door alle allianties als een meerwaarde beschouwd voor de samenwerking bij het aanpakken van financieel misbruik.

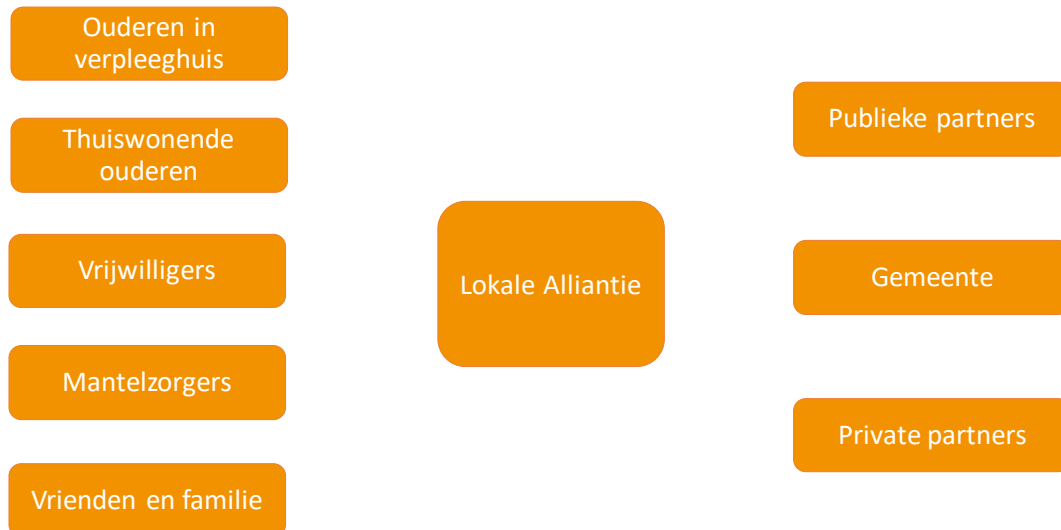
Partijen hebben elkaar nodig om tot een effectieve aanpak te komen. Eén (publieke) deelnemer in een lokale allianties formuleert dat treffend door aan te geven dat “.....ik trots ben op de samenwerking tussen publieke en private partijen, ik heb nog nooit zo veel contact gehad met de zakelijke kant.....”.

Enkele allianties hebben een convenant afgesloten waarin de deelnemers de samenstelling, het doel en de werkwijze van de lokale allianties hebben vastgelegd. In de effectmeting kwam naar voren dat zeven van de 25 allianties dit hebben gedaan. Tien allianties hebben aangegeven een convenant te gaan opstellen. In één van die convenanten is de lokale alliantie als volgt omschreven: “...Een lokale alliantie is een professioneel netwerk geformeerd om ouderen mishandeling (incl. financieel misbruik) te voorkomen en als het zich desondanks voordoet aan te pakken...”. Als doel wordt genoemd: “...op lokaal niveau een integrale samenwerking en aanpak tot stand brengen waarbij wordt ingezet op het voorkomen, signaleren, melden en stoppen van financieel misbruik van ouderen...”. En als werkwijze is aangegeven dat “.....een lokale alliantie dit doet door intern deskundigheid en praktijkervaringen te delen, alsmede (publieks-)voorlichting te geven over zaken aangaande ouder worden en ouder zijn....”.

Andere lokale allianties werken met een jaarplanning waarin (soms gedetailleerd) een overzicht is opgenomen wie welke activiteiten wanneer gaat uitvoeren. Negen allianties werken al met een jaarplanning. Tevens geven tien allianties aan een jaarplan te gaan opstellen. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om presentaties/voorlichtingsbijeenkomsten voor zeer diverse doelgroepen, bijvoorbeeld voor de vrijwilligers die ouderen helpen bij het doen van aangifte inkomstenbelasting (HUBA's) of een presentatie aan de lokale seniorenraad, inclusief het spelen van het kwartetspel.

In theorie kunnen de volgende doelgroepen worden onderscheiden:

Doelgroepen Lokale Alliantie

In de praktijk zien we dat de lokale allianties zich ook op al deze doelgroepen richten, zij het ook weer dat de allianties daarin grote verschillen vertonen. De meeste allianties richten zich in hun voorlichtingsactiviteiten zowel op de ouderen zelf als op de professionals, met name de professionals die in de sector zorg en welzijn actief zijn. Sommige allianties richten zich ook op professionals die in de private sector aanwezig zijn, waarbij zij dan met name voorlichting geven over het (preventief) gebruik van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling.

2. De kernfuncties van een lokale alliantie

Met betrekking tot het functioneren van de lokale alliantie onderscheiden we de volgende functies:

- netwerkfunctie;
- voorlichtingsfunctie;
- signaleringsfunctie;
- consultatiefunctie;
- casuïstiekfunctie.

Als afgeleide functie voegen we de beleids(ontwikkel)functie toe. Hieronder bespreken we deze functies.

De netwerkfunctie is het fundament onder het functioneren van een Lokale Alliantie. Een netwerkfunctie is een middel, geen doel. De netwerkfunctie is een essentiële voorwaarde om de overige functies te kunnen vervullen, zowel inhoudelijk gezien (het netwerk levert input) als uit organisatorisch oogpunt. De netwerkfunctie 'voedt' de Lokale Alliantie en inspireert en enthousiasmeert de partners. De netwerkfunctie zorgt voor korte lijnen tussen de partners zodat zij elkaar snel weten te vinden en dito kunnen handelen als de situatie daar om vraagt. Een voorwaarde om de netwerkfunctie goed te kunnen vervullen, is dat het netwerk onderhouden wordt. Dat kan door een onderscheid te maken tussen kop- en schilpartners, waarbij de koppartners het voortouw nemen. De vraag is welke faciliteiten nodig zijn voor het vervullen van deze netwerkfunctie, zeker ook in relatie tot de overige functies. Te denken valt aan het kunnen beschikken over vergaderruimte, het voeren van een (basis)administratie/secretariële werkzaamheden, met name als ook wordt gesignaleerd, casuïstiek wordt besproken en indien noodzakelijk signalen worden doorgezet.

Van belang is dat het netwerk zowel bestaat uit publieke als uit private partijen. Het gaat dan om partijen die vanuit hun kernfunctie in staat zijn om risico's te signaleren, te definiëren en de oudere te stimuleren tot het nemen van preventieve maatregelen, alsmede financieel misbruik bij ouderen te signaleren en/of aan te pakken. Daarbij zou als uitgangspunt moeten gelden dat minimaal die partijen deel uitmaken van een Lokale Alliantie die in staat zijn om financieel misbruik bij zowel thuiswonende ouderen als bij residentieel wonende ouderen te signaleren. Aanbevelenswaardig is ook die partijen deel te laten nemen die bereik hebben onder het netwerk van ouderen (mantelzorgers, vrijwilligers, vrienden/familie). De reden hiervoor is tweeledig: enerzijds kunnen zij signaleren of pleger zijn, omdat ze dicht bij de oudere staan, anderzijds kunnen zij via de Lokale Alliantie doelgroep van voorlichting zijn.

Procesmeting

De procesmeting laat zien dat alle lokale allianties de netwerkfunctie ook inderdaad beschouwen als het fundament onder en de kern van de lokale alliantie en ook tevreden zijn over de wijze waarop deze functie in de praktijk wordt ingevuld. Eén van de lokale allianties verwoordt dit als volgt: ".....Wat ontzettend goed gaat is het onderlinge contact, we weten elkaar heel goed te vinden. Een politieagent belt nu met een bewindvoerder om te vragen hoe ze een praktijkgeval zouden moeten aanvliegen, de wijkverpleegkundige belt met de notaris om te vragen hoe je kunt nagaan of iemand in een zorgelijke situatie een levenstestament heeft, thuiszorgmedewerkers bellen als er een vermoeden is van financieel misbruik: hoe hiermee om te gaan....". Een andere alliantie geeft aan het onderhouden van de netwerkfunctie als een continu proces te beschouwen waar met name veel energie van de kernpartners in gaat zitten. De netwerkfunctie wordt onderhouden vanuit de kernpartners die periodiek bij elkaar komen (dat varieert van 2, 3 keer per jaar tot elke maand een bijeenkomst), maar ook met regelmaat bijeenkomsten organiseren voor alle partners (kern- en schil), waardoor die elkaar zien, elkaar spreken en contactgegevens kunnen uitwisselen.

Vrijwel alle lokale allianties geven aan dat de netwerkfunctie een belangrijke bijdrage levert aan en een voorwaarde is voor het enthousiasme waarmee partijen deelnemen in de lokale alliantie. Treffend verwoord: ".....waar we trots op zijn is dat de lijnen zoveel korter zijn geworden waardoor de slagkracht wordt vergroot en misstanden veel eerder en adequater kunnen worden opgepakt. Je hoeft niet alles zelf te weten, er is een schat aan informatie één telefoontje verder. Er is onderling vertrouwen ontstaan, je weet wat je aan elkaar hebt. Je kunt als professional, zonder dat het veel extra inspanning kost, je werk veel beter doen. En dat komt de burgers ten goede...".

De meeste allianties zijn medio februari 2019 ook nog volop bezig de netwerkfunctie uit te breiden door bijvoorbeeld voorlichtingsbijeenkomsten te organiseren en daarvoor nieuwe partijen uit te nodigen (bijvoorbeeld een verpleeghuis, een buurthuis, et cetera).

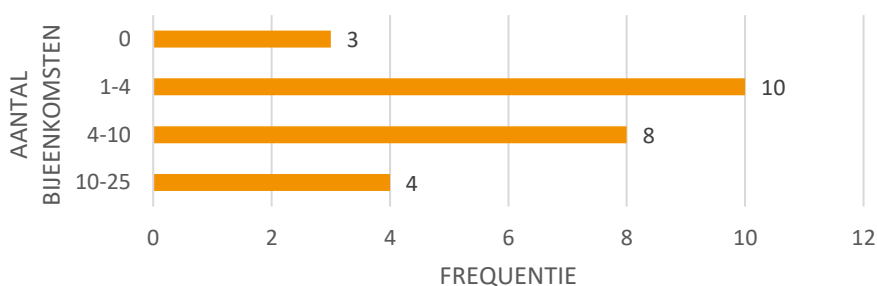
Werkzame elementen:

- korte lijnen;
- onderling vertrouwen/elkaar persoonlijk kennen;
- snelle ontsluiting (aanvullende) expertise;
- grotere slagkracht eigen organisatie.

Effectmeting

Gemiddeld zijn vijf netwerkbijeenkomsten tot op heden gehouden, met een grote spreiding, variërend van nul bijeenkomsten (drie recent opgerichte allianties) tot 25. Het merendeel van de allianties geeft aan deze bijeenkomsten zelf te hebben georganiseerd. In enkele gevallen is een aantal bijeenkomsten door derden georganiseerd. Tabel 1 geeft de spreiding van het aantal netwerkbijeenkomsten weer. Gemiddeld willen de lokale allianties (nog) twee netwerkbijeenkomsten in 2019 organiseren.

Tabel 1 Hoeveel netwerkbijeenkomsten zijn er tot op heden gehouden? (N=25)

Een praktijkvoorbeeld

De Lokale Alliantie Amsterdam heeft een kopgroep ingesteld van 17/18 personen (waaronder Veilig Thuis, een advocatenbureau, een notariskantoor en de gemeente/het stadsdeel), die elkaar maandelijks spreken. Zij hebben een zogenaamd smoelenboek samengesteld waarin de kopgroep met naam, foto en telefoonnummer zijn vermeld en van elk persoon is aangegeven wat zijn/haar specifieke expertise is als het gaat om het voorkomen en aanpakken van financieel misbruik. Met dit smoelenboek is daadwerkelijk sprake van korte lijnen en is een netwerk gecreëerd dat snel ingeschakeld kan worden als dat nodig is en ook snel weet door te schakelen naar de juiste personen/expertise.

De voorlichtingsfunctie

De voorlichtingsfunctie kan zich richten op ouderen zelf (van algemeen/breed tot specifieke groepen die verhoogd risico lopen), professionals in de zorg en ondersteuning (thuiszorg, huishoudelijke zorg, verpleging/verzorging), naasten in de omgeving van ouderen (mantelzorg, vrijwilligers, mentor, vrienden/familie) en private partijen (bank, notaris, bewindvoerder, maar ook kassamedewerkers van bijvoorbeeld een supermarkt). De inhoud en vorm van de voorlichting zal van doelgroep tot doelgroep verschillen. Partners hebben zelf voorlichtingsmateriaal ontwikkeld en er is ook landelijk ontwikkeld materiaal beschikbaar. Met betrekking tot deze functie is samenwerking/afstemming met respectievelijk het wijkteam, Veilig Thuis, de GGD en het Mantelzorgcentrum gewenst, zeker als het gaat om voorlichting direct gericht op ouderen en hun naasten zelf.

Procesmeting

Alle allianties geven voorlichting over financieel veilig ouder worden en richten zich daarbij zowel op de ouderen zelf als op professionals die werken met ouderen. Soms gaat het om grote bijeenkomsten waar honderden ouderen, familie, mantelzorgers en vrijwilligers aanwezig zijn en soms gaat het om kleinere bijeenkomsten die zich richten op specifieke groepen professionals (bijvoorbeeld wijkteamleden of vrijwilligers bij lokale ouderenbonden). Niet altijd gaat het om door de alliantie georganiseerde bijeenkomsten. Alliantieleden zijn ook regelmatig uitgenodigd voor bijeenkomsten van andere organisaties die werken met ouderen. Voorlichting wordt op de klassieke wijze gegeven, maar ook door bijvoorbeeld toneelvoorstellingen te organiseren voor buurtbewoners waar financieel misbruik aan de orde wordt gesteld. Meerdere allianties geven aan dat als gevolg van de samenwerking in de lokale alliantie de voorlichting fijnmazig kan worden ‘uitgerold’. Verder kunnen specifieke doelgroepen worden bereikt (bijvoorbeeld ouderen in een verpleeghuis X) en ook meer specifieke informatie worden verstrekt, toegespitst op financieel misbruik en met name op wat daar tegen gedaan kan worden (zowel ter voorkoming van als het aanpakken nadat misbruik eenmaal is aangetoond). Het gaat om informatie van met name de private partijen die voorheen niet of nauwelijks deel uitmaakte van de voorlichting over oudermishandeling zoals verstrekt door de publieke partners.

In dit verband wordt meerdere keren genoemd dat de verdienste van de lokale alliantie is dat financieel misbruik ‘op de kaart is gezet’, meer zichtbaar is gemaakt als gevolg van de voorlichting die vanuit de lokale alliantie is gegeven en dat door samen te werken in de lokale alliantie meer mogelijkheden zijn gekomen om misbruik aan te pakken.

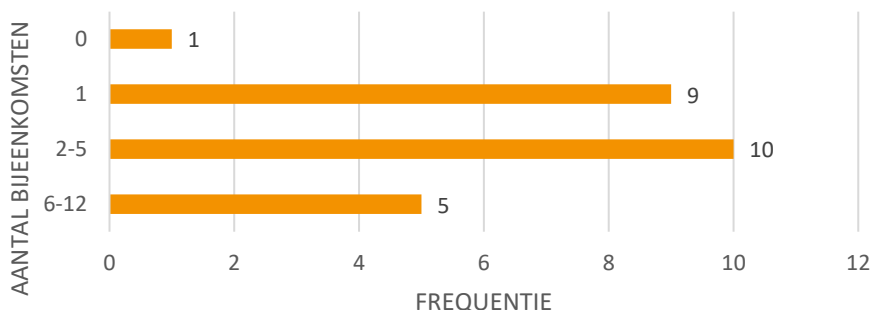
Werkzame elementen:

- groter bereik doelgroepen via de lokale alliantie;
- inbreng specifieke kennis met name vanuit private partijen;
- kennisuitwisseling tussen publieke en private partijen;
- meer mogelijkheden financieel misbruik aan te pakken.

Effectmeting

Gemiddeld hebben de allianties vier voorlichtingsbijeenkomsten gehouden. De spreiding van het aantal voorlichtingsbijeenkomsten is weergegeven in tabel 2. De meeste allianties (negen in totaal) geven aan één voorlichtingsbijeenkomst te hebben georganiseerd. Het maximale aantal gehouden voorlichtingsbijeenkomsten is twaalf, wat twee keer is genoemd. Er zijn iets meer bijeenkomsten georganiseerd voor professionals dan voor burgers. Gemiddeld zijn de allianties van plan om nog twee voorlichtingsbijeenkomsten in 2019 organiseren.

Tabel 2 **Hoeveel voorlichtingsbijeenkomsten zijn er tot op heden gehouden? (N=25)**

Een praktijkvoorbeeld

De lokale Alliantie Zaanstreek Waterland heeft een bijeenkomst georganiseerd waar circa 125 professionals aanwezig waren met als doel de Lokale Alliantie te presenteren als instrument om financieel misbruik te voorkomen en aan te pakken. Tijdens deze bijeenkomst heeft een panel van deskundigen een aantal concrete casussen behandeld ter illustratie van de mogelijke meerwaarde van een Lokale Alliantie. Het behandelen van die casussen leidde tot een discussie met de deelnemers, die vervolgens zelf ook met concrete casussen aankwamen. Het behandelen van concrete voorbeelden uit de praktijk van alliantiepartners leidt tot bewustwording en herkenning van situaties.

De (vroeg) signaleringsfunctie

Een belangrijke toegevoegde waarde van een Lokale Alliantie is de (vroeg) signaleringsfunctie. De publieke partijen die deel uitmaken van de Lokale Alliantie hebben een signaleringsfunctie en zijn wettelijk verplicht² de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling te hanteren. Die verplichting geldt niet voor alle private partijen. De private partijen zijn echter uit hoofde van hun kernactiviteiten bij uitstek in staat te acteren op gesignaleerde risicofactoren en financieel misbruik direct in een vroegtijdig stadium te signaleren op die terreinen/domeinen waar de publieke partijen geen of weinig zicht op hebben. De oplossingen die publieke en private partijen oppakken, kunnen elkaar goed aanvullen. Dit komt doordat focus wordt gelegd op risicofactoren (welke mensen lopen het risico om ‘afhankelijk’ te worden en hoe kunnen professionals hen stimuleren om voorzorgsmaatregelen te nemen) en op signalen van financieel misbruik.

De frequentie waarmee Lokale Allianties daadwerkelijk fysiek bij elkaar komen stelt eisen aan de invulling van de signaleringsfunctie. Elke partner moet een eigen afweging maken op basis van de aard en ernst van het signaal of het besproken moet worden tijdens de eerstvolgende bijeenkomst dan wel direct actie moet worden ondernomen. De Lokale Alliantie komt een aantal keer per jaar samen. In die bijeenkomsten kan casuïstiek anoniem worden besproken. Vanzelfsprekend kunnen acute signalen van misbruik niet wachten tot een dergelijke bijeenkomst. Na afweging van de aard en ernst kunnen deelnemers van een Lokale Alliantie zelf de meldcode volgen en intercollegiaal overleg hebben/advies inwinnen om misbruik te voorkomen dan wel te stoppen.

Voor een stevige verankering van de signaleringsfunctie is het bovendien goed dat de partners van elkaar weten op welke risicofactoren en signalen specifiek gelet wordt en welke mogelijkheden de afzonderlijke partners hebben om financieel misbruik te voorkomen/te stoppen.

Procesmeting

De vroegsignaleringsfunctie wordt door alle lokale allianties die hebben deelgenomen aan de procesmeting herkend en ook uitermate belangrijk gevonden. Gezamenlijk zien we meer, aldus de allianties, omdat we allemaal vanuit onze kernactiviteiten verschillende signalen kunnen oppakken. De combinatie van die signalen kan leiden tot het meer vroegtijdig herkennen van mogelijke risicovolle situaties.

De voorlichtingsfunctie wordt als volgt opgepakt:

- door organisaties die directe contacten hebben met potentiële risicogroepen voor te lichten over het preventief gebruik van de meldcode;
- door afspraken te maken tussen de alliantiepartners over waar signalen naar toe moeten. Soms is dat een centraal punt (doorgaans één van de kernpartners), soms is dat de afspraak dat signalen in het netwerk van de alliantie gedeeld wordt met relevante partners;
- door afspraken te maken met Veilig Thuis over het doorzetten van signalen, met name welke signalen wel doorgezet moeten worden en welke signalen kunnen worden opgepakt door de alliantiepartners.

Ter illustratie, twee lokale allianties hebben aangegeven dat zij één partij hebben benoemd/aangewezen als centraal punt waar signalen die zouden kunnen duiden op financieel misbruik terecht moeten komen om van daaruit te bepalen welke vervolgstappen binnen dan wel buiten de alliantie gezet moeten worden om op een adequate wijze te reageren op de signalen. Eén alliantie heeft daarvoor een stroomschema/stappenplan ontwikkeld dat breed gedeeld is (onder de alliantiepartners en hun achterbannen) in de betreffende gemeente zodat iedereen weet hoe te handelen bij signalen.

Werkzame elementen:

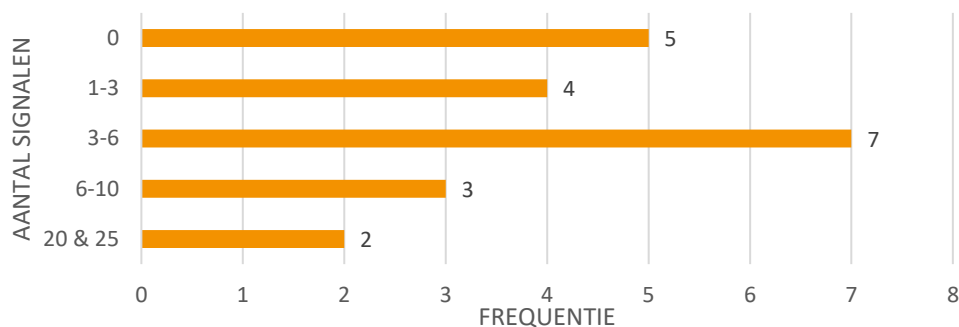
- verschillende signalen oppakken vanuit de kernfuncties van de alliantiepartners;
- signalen combineren om van daaruit eerder risicosituaties te herkennen;
- door onderlinge afspraken snel het signaal daar neerleggen waar het het beste opgepakt kan worden.

² De meldcode is verplicht voor organisaties en zelfstandige beroepsbeoefenaren in het onderwijs, de gezondheidszorg, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, sport, jeugdzorg en justitie.

Effectmeting

Gemiddeld hebben de 25 allianties bijna drie tot vier concrete signalen binnen gekregen, met als uitschieter één alliantie die aangaf 25 signalen te hebben ontvangen. Vrijwel alle allianties geven desgevraagd aan dat de signalen hebben geleid tot concrete acties van één of meerdere alliantiepartners, waaronder het doorzetten van de signalen naar Veilig Thuis.

Tabel 3 Hoeveel signalen van financieel misbruik zijn er tot op heden binnengekomen bij de lokale alliantie?

Een praktijkvoorbeeld

De Lokale Alliantie te Hardenberg werd ingeschakeld door een maatschappelijk werker die een parkinsonpatiënt (met diabetes) als cliënt had. Deze cliënt had een steeds kleiner wordend sociaal netwerk en vertoonde verschijnselen van beginnende dementie. De maatschappelijk werker schatte in dat de cliënt binnen niet al te lange tijd een mentor nodig zou hebben, heeft samen met de alliantie een risico-analyse van de situatie van de cliënt gemaakt en vervolgens met de cliënt besproken dat er een mentor en een bewindvoerder aangesteld gaan worden voor de cliënt.

De consultatiefunctie

Onder de consultatiefunctie van een Lokale Alliantie verstaan we dat de Lokale Alliantie kan worden geraadpleegd door zowel de alliantiepartners als door externe partijen bij een niet-pluisgevoel (een casus), maar ook als men meer in het algemeen meer informatie wil hebben over financieel misbruik (bijvoorbeeld om eigen medewerkers voor te lichten). Een Lokale Alliantie kan ook worden geraadpleegd door burgers. De Lokale Alliantie in Zoetermeer is daar een goed voorbeeld van.

De consultatiefunctie en de signaleringsfunctie zijn communicerende vaten: ze kunnen niet zonder elkaar. De consultatiefunctie van een Lokale Alliantie veronderstelt dat de Lokale Alliantie een lerende organisatie is en ook goed toegankelijk is voor derden als zij de Lokale Alliantie willen raadplegen. Dat stelt eisen aan de kennisopslag en de toegankelijkheid. Vanuit de netwerkfunctie bezien houdt de consultatiefunctie in dat een adviesvraag door meerdere partijen beantwoord moet kunnen worden: de som is meer dan het geheel der delen. De korte lijnen die een kenmerk zijn van een netwerkorganisatie moeten ook buiten de bijeenkomsten om kunnen worden benut.

Procesmeting

Alle allianties die deelgenomen hebben aan de procesmeting vervullen deze functie ook daadwerkelijk in de praktijk. Het zijn met name de alliantiepartners die elkaar onderling consulteren als zij geconfronteerd worden met een niet-pluisgevoel en advies willen hebben over de meest wenselijke vervolgstappen. In mindere mate worden de allianties geconsulteerd door partijen die daar geen deel van uitmaken. Meerdere allianties geven aan met betrekking tot de invulling van de consultatiefunctie wordt samengewerkt met Veilig Thuis, althans dat afspraken zijn of worden gemaakt over het doorzetten van meldingen richting Veilig Thuis.

Een aantal allianties heeft, mede ook om de consultatiefunctie te faciliteren, een website ontwikkeld en een centraal telefoonnummer ingesteld, waardoor iedereen die daar behoefte aan heeft de alliantie om advies kan vragen, zowel in algemene zin als rondom een specifieke casus. Enkele allianties hebben afspraken gemaakt over het registreren van adviesaanvragen om op deze manier het lerend vermogen van de alliantie te borgen.

Uit de antwoorden van de lokale allianties op de vragen uit de procesmeting kan worden afgeleid dat deze functie nog volop in ontwikkeling is, met name als het gaat om de consultatiefunctie voor partijen die geen deel uitmaken van de alliantie en om de consultatiefunctie voor burgers. In dit verband geeft één van de lokale allianties aan dat zij behoefte hebben aan ondersteuning op het gebied van PR en communicatie: hoe maak je de meerwaarde van een lokale alliantie beter bekend zodat partijen de allianties eerder en sneller weten te vinden.

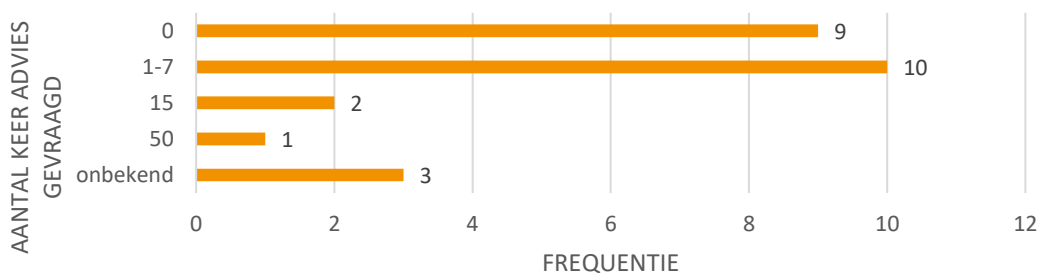
Werkzame elementen:

- bereikbaar zijn (via website/telefoonnummer/e-mail);
- bekendheid genereren met de consultatiefunctie;
- in staat zijn snel te reageren;
- lerend vermogen genereren (adviesaanvragen en adviezen analyseren).

Effectmeting

Gemiddeld is aan de allianties vier tot vijf keer advies gevraagd over de aanpak van financieel misbruik, met ook hier weer een grote spreiding in antwoorden. Negen allianties geven aan ze nog niet om advies zijn gevraagd en één alliantie geeft aan zij vijftig keer om advies is gevraagd. Bij drie allianties is het aantal onbekend omdat het niet bijgehouden is. Acht van de tien allianties geven desgevraagd aan dat met name private partijen hen om advies hebben gevraagd. Tabel 4 geeft de antwoorden weer op de vraag hoe vaak om advies is gevraagd over de aanpak van financieel misbruik.

Tabel 4 Hoe vaak is de lokale alliantie om advies gevraagd over de aanpak van financieel misbruik? (N=25)

Een praktijkvoorbeeld

Verschillende allianties, waaronder Amsterdam, Zoetermeer en Epe hebben aparte personen aangewezen die gecontacteerd kunnen worden als er sprake is van (vermoedens van) financieel misbruik. Deze personen zorgen ervoor dat signalen op de juiste plek terechtkomen en adviseren de melder hoe het beste gehandeld kan worden. In genoemde allianties heeft dat al meerdere keren geleid tot een interventie.

De casuïstiekfunctie

Het bespreken van casuïstiek vloeit logisch voort uit de signaleringsfunctie. Casuïstiek bespreken in een Lokale Alliantie houdt in dat als signalen worden ingebracht zij gezamenlijk, in overleg met elkaar worden geïnterpreteerd, signalen eventueel worden verrijkt, signalen worden beoordeeld op aard en ernst en vervolgens vanuit deze analyse wordt besloten tot vervolgacties, wie deze acties uitvoert en wat de verdere betrokkenheid van de Lokale Alliantie is/wordt. Het is wenselijk dat dit op een uniforme, eenduidige manier gebeurt (alle casussen procedureel gelijk behandelen) en de casus ook wordt geregistreerd (geanonimiseerd). Een apart punt van aandacht hierbij is de relatie met Veilig Thuis: de aangescherpte meldcode gebiedt publieke partijen die werkzaam zijn in de gezondheidszorg, het onderwijs, de jeugdzorg, de maatschappelijke ondersteuning en in de justitiële keten te melden bij Veilig Thuis. De Lokale Alliantie Zoetermeer heeft hierover bijvoorbeeld afspraken gemaakt met Veilig Thuis en de GGD.

Procesmeting

Bij het invullen van de casuïstiek functie vervullen de koppartners een belangrijke rol: de casus moet op één centraal punt binnenkomen om daar ook snel te kunnen worden opgepakt. Ook deze functie is nog duidelijk in ontwikkeling, maar een aantal allianties is daar al ver in. Bij één alliantie is één (publieke) partij aangewezen als 'ontvanger' van de casus en is een stroomschema ontwikkeld waardoor het voor alle partners herkenbaar is hoe te handelen in geval zij met een casus geconfronteerd worden. De betrokken partij wordt specifiek voor het vervullen van deze functie aanvullend gefinancierd door de gemeente. Een andere alliantie meldt ook dat meerdere casussen zijn besproken en dat daarbij altijd nauw overleg is geweest met Veilig Thuis.

Voor zover de casuïstiek functie expliciet wordt opgepakt, gebeurt dat medio februari 2019 nog vooral op ad-hoc basis, maar genoemde twee allianties geven aan dat zij op termijn deze functie meer structureel willen borgen door periodiek casusoverleg in te richten, bijvoorbeeld één keer per maand.

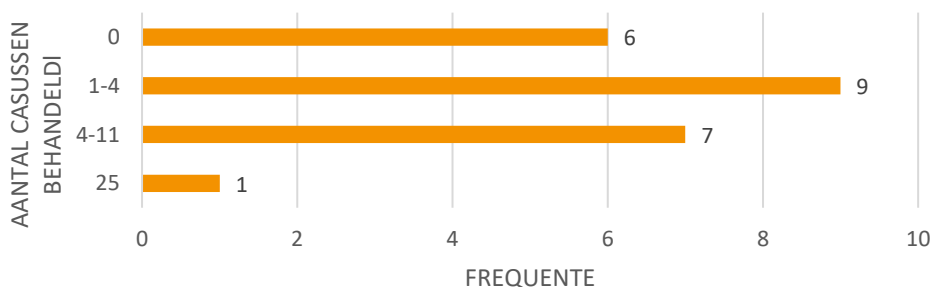
Werkzame elementen:

- centraal meldpunt voor casuïstiek;
- in staat zijn snel te reageren;
- adequate registratie en volgsysteem;
- korte lijnen met Veilig Thuis en samenwerkingsafspraken.

Effectmeting

Gemiddeld hebben de lokale allianties drie casussen behandeld. De spreiding van het aantal behandelde casussen is te zien in tabel 5. In verreweg de meeste gevallen heeft de casusbespreking geleid tot directe acties van (een van) de alliantiepartners (85%). 12,5 procent van de casussen is doorgezet naar Veilig Thuis.

Tabel 5 Hoeveel casussen heeft de lokale alliantie behandeld? (N=25)

Een praktijkvoorbeeld

Een lokale Alliantie in het midden van het land werd ingeschakeld bij een casus financieel misbruik. Een oudere meneer trad in het huwelijk met een veel jongere vrouw. Een van de alliantiepartners kreeg geleidelijk aan steeds meer het vermoeden dat meneer werd mishandeld en financieel 'uitgekleed' door zijn echtgenote en bekenden. De Alliantie besprak de casus, maakte een analyse van de situatie en schakelde Veilig Thuis in. Veilig Thuis intervenueerde met als resultaat dat meneer in een zorginstelling (veilige omgeving) terecht kon. Uit informatie van de Lokale Alliantie bleek dat de financiële situatie van meneer dermate ernstig was dat via de zorginstelling uiteindelijk een bewindvoerder en een mentor zijn aangesteld. Vervolgens hebben de bewindvoerder en een advocaat echtscheiding aangevraagd. De politie is ingeschakeld en doet onderzoek naar de rol van de echtgenote en bekenden bij het financieel misbruik. Meneer is met hulp van de gemeente, zijn mentor en de zorginstelling op geheim adres ondergebracht en woont weer redelijk zelfstandig.

De beleids(ontwikkel)functie

De beleids(ontwikkel)functie refereert aan de bijdrage die een Lokale Alliantie kan leveren aan het lokale en regionale beleid inzake de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling/ouderenmishandeling. De Lokale Alliantie kan een belangrijke bijdrage leveren aan preventie, vormt een verrijking van de signaleringsstructuur en kan een belangrijk instrument zijn bij het eerder interveniëren als financieel

misbruik zich desalniettemin toch voordoet. De kennis die een Lokale Alliantie zodoende opbouwt biedt de gemeente input om het beleid verder aan te scherpen. De Lokale Alliantie biedt ook een unieke kans om het draagvlak voor het beleid te verbreden en private partijen eraan te committeren. Periodiek contact tussen de Lokale Alliantie en gemeente is dan ook gewenst.

Procesmeting

Alle lokale allianties hebben contact met de gemeente (of zelfs met meerdere gemeenten zoals bij één regionale alliantie het geval is). Vrijwel altijd is er sprake van bestuurlijke committent doordat een wethouder zich (mede) sterk heeft gemaakt voor de oprichting van een lokale alliantie. Meerdere allianties geven aan dat er nauw wordt samengewerkt met de gemeenten en in enkel geval maakt de gemeente zelfs expliciet deel uit van de kopgroep. De samenwerking heeft voorsnog vooral betrekking op het elkaar informeren en (vanuit de gemeente) soms het faciliteren van de lokale alliantie (beschikbaar stellen van faciliteiten en subsidie verlenen). Ook deze functie is nog volop in ontwikkeling en moet zich nog nader uitkristalliseren, met name als het gaat om het leveren van een bijdrage aan het lokale beleid inzake de aanpak van ouderenmishandeling. Dat is overigens niet verwonderlijk omdat dit lokale beleid zelf nog volop in ontwikkeling is.

Wat merkt de burger er van

3

3 Wat merkt de burger er van

De meerwaarde van een lokale alliantie is dat zij specifieke expertise kan inbrengen vanuit met name de private partijen en die kan combineren met kennis van publieke partijen. Door de inbreng van specifieke kennis via de lokale alliantie kan financieel misbruik in de praktijk eerder gesignaleerd worden. Ook kan er een bredere collegiale consultatie plaatsvinden waardoor het gesprek met de client beter gefaciliteerd kan worden en een meer complete weging van signalen kan plaatsvinden. Hulpverlening via of vanuit een lokale alliantie kan eveneens plaatsvinden, zeker als de hulpverlening in het verlengde ligt van de kernactiviteiten van de partijen die deelnemen in een lokale alliantie. Zo beschouwd kan de lokale alliantie bijdragen aan een meer effectieve en ook efficiënte wijze van voorkoming en aanpak van financieel misbruik. Een belangrijk bijkomend effect kan zijn dat Veilig Thuis ontlast kan worden omdat de lokale alliantie casussen zelf kan gaan oppakken.

Presentatie

Lokale Allianties Financieel veilig ouder worden: Wat merkt de burger er van

Algemeen

- Ketenpartners zijn zich bewust van risico's op financieel misbruik en gaan eerder met een oudere in gesprek over preventieve maatregelen.
- Ketenpartners weten wat de verschillende organisaties kunnen betekenen in kader van voorkomen en aanpak en wie ze daar moeten benaderen (korte lijntjes): adequaat handelen, een oudere is eerder bij de persoon/organisatie die daadwerkelijk iets voor hem/haar kan betekenen.
- Ouderen krijgen te maken met betrokken professionals die, door de korte lijnen en gedeelde kennis en ervaring, handelingsperspectief geboden hebben gekregen en daardoor het gesprek met ouderen durven aan te gaan en durven te handelen.
- Er wordt voorlichting over preventieve maatregelen en financieel misbruik gegeven door Lokale Allianties aan ouderen, zodat ouderen al in een vroegtijdig stadium zelf beschermingsmaatregelen kunnen treffen en in een eerder stadium misbruik kunnen signaleren bij zichzelf en anderen.

In contact met banken

- Ouderen zullen steeds vaker en steeds eerder door ketenpartners worden gewezen op (eenvoudige) preventiemogelijkheden die banken bieden, doordat de kennis van banken via Lokale Allianties wordt overgedragen op andere ketenpartners.
- Er wordt nu bij de meeste banken onder vier ogen gesproken met ouderen, bijvoorbeeld bij 'afwijkende' transacties en contante opnames, volmachten, etc. Banken zijn alerter en kritischer geworden.
- Wanneer een oudere een bankvolmacht wil afgeven voor de rest van het leven, wordt doorverwezen naar een notaris voor een levenstestament.
- Wanneer een oudere of ketenpartner zich zorgen maakt, kan door de korte lijnen direct contact worden gelegd met de contactpersoon bij de bank die weet wat hij/zij kan om signalen van misbruik te toetsen en misbruik aan te pakken.
- Er wordt toegewerkt naar een situatie waarbij alle ouderen kunnen terugvallen op hulp van hun bank in preventie en aanpak, doordat in de toekomst alle banken in Lokale Allianties vertegenwoordigd zullen zijn.

In contact met notarissen

- Ouderen kunnen een juridisch veiliger en beter op hun leven afgestemd levenstestament verwachten van notarissen die participeren in een Lokale Alliantie, omdat deze notarissen op de hoogte zijn van mogelijke problemen waar ouderen tegenaan kunnen lopen en mogelijke vormen van misbruik door de casuïstiekbesprekingen in de Alliantie.
- Wanneer ouderen bij een notaris komen, die in een Lokale Alliantie participeert, zal deze het 'stappenplan wilsbekwaamheid' en het 'stappenplan bij financieel misbruik' goed volgen en bij een onderbuikgevoel niet passeren. Hierdoor zal deze notaris eerder een barrière zijn, dan een kans om misbruik te maken van een oudere.
- Bij (vermoedens van) misbruik zal de notaris de oudere met hulp van andere ketenpartners begeleiden om het misbruik te stoppen.

- Mocht een oudere niemand uit zijn/haar eigen netwerk als gevolmachtigde kunnen benoemen, dan kan via de Lokale Alliantie een betrouwbare/betrokken bewindvoerder (en mentor) worden voorgesteld om deze taak op zich te nemen.

In contact met hulpverleners

- Wanneer een hulpverlener een oudere bezoekt, zal deze verder kijken dan de fysieke/mentale gesteldheid en een risicoanalyse maken (beoordelen wat de gevolgen hiervan kunnen zijn voor het dagelijks leven van de oudere nu en in de toekomst) waarbij breder wordt gekeken dan het eigen vakgebied, om de oudere vervolgens te verwijzen naar andere ketenpartners voor preventieve maatregelen.
- Bij ouderen worden signalen van financieel misbruik eerder opgemerkt, omdat hulpverleners door kennisoverdracht en het delen van ervaringen weten waar ze op moeten letten, waardoor eerder kan worden ingegrepen.
- Steeds meer huisartsen/POH's stellen oudere patiënten vragen over hun financiën (vragenlijst Veilig Thuis) als aanvulling op bijvoorbeeld de Trazag vragenlijst. Dit durven huisartsen/POH's nu te doen, omdat ze weten bij wie de oudere terecht kan als sprake is van misbruik of als de oudere risico loopt. Hetzelfde geldt voor maatschappelijk werkers (en vrijwilligers). Het handelingsperspectief van de hulpverlener is vergroot.

In contact met veilig thuis

- Doordat Lokale Allianties voorlichting geven over financieel misbruik aan professionals en ouderen, worden zij bekend met Veilig Thuis en wat zij van Veilig Thuis mogen/kunnen verwachten. Door de grotere bekendheid is het de verwachting dat meer mensen Veilig Thuis zullen bellen voor advies, dan wel zullen melden.
- Ouderen merken dat steeds meer medewerkers van Veilig Thuis beter begrijpen wat financieel misbruik inhoud en wat hun beperking is. Hierdoor worden betere vragen gesteld en eerder financiële professionals ingeschakeld om de juiste hulp te bieden. Denk bijvoorbeeld aan fraudedesks van de verschillende banken, notarissen en bewindvoerders (spoedbewind).
- Ouderen zullen hierdoor op termijn merken dat financieel misbruik veel sneller en adequater wordt gestopt, alsmede dat zaken waarbij het financieel misbruik in 'constructies' wordt verborgen, bevreemdend wordt opgepakt.
- Door toename kennis bij politie en betere dossiervorming bij het doen van aangifte, zullen naar verwachting meer aangiften worden opgenomen.

In contact met de gemeente

- In het lokale ouderenbeleid is meer aandacht voor financieel misbruik. De gemeente faciliteert de bijeenkomsten voor ouderen waarin uitleg wordt gegeven over financieel misbruik en verschillende ketenpartners uitleg geven over preventiemogelijkheden.
- De kennis van de Lokale Alliantie wordt overgedragen aan professionals van het sociaal team en ingebracht in keukentafelgesprekken met ouderen
- Keukentafelgesprekken op meerdere momenten kunnen bij de uitvoering van aangepast beleid behoren. Zo is bijvoorbeeld de gemeente Wassenaar voornemens ook brieven voor een keukentafelgesprek te sturen naar ouderen wier partner is overleden. Voorheen werd een dergelijke uitnodiging voor een gesprek slechts ontvangen bij het bereiken van een bepaalde leeftijd.
- Meer algemeen: met de lokale alliantie heeft de gemeente een platform waarin ook private partijen en seniorenclubs deelnemen, die kunnen en willen bijdragen aan de realisatie van (gemeentelijke) beleidsdoelen.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl